

FINANSŲ SPECIALISTO PROFESINIŲ KOMPETENCIJŲ FORMAVIMAS UNIVERSITETINĖSE STUDIJOSE

Kristina Levišauskaitė, Dalia Rudytė

Vytauto Didžiojo universitetas, Šiaulių universitetas

Anotacija

Formalusis finansų specialisto profesinių kompetencijų formavimo etapas siejamas su universitetinėmis finansų studijomis, kurių metu įgyjamos veiklai reikalingos kompetencijos. Užsienyje atliekami moksliniai tyrimai leidžia išsamiau analizuoti finansininkų rengimo kokybę bei atitikimą kintantiems rinkos poreikiams. Šiame straipsnyje analizuojama, kaip Lietuvos universitetai formuoja finansų studijų specializacijos programas – ekonomikos, vadybos ar apskaitos žinių pagrindu. Finansų specialistų ir rinkos poreikių įvertinimas, formuojant siūlomas finansų studijų programas, kol kas yra nepakankamas. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidžia prielaidas studijų programoms modernizuoti, atsižvelgiant į skirtingų poreikių tenkinimą universitetinėse finansų studijose.

Pagrindiniai žodžiai: finansų specialistas, profesinė kompetencija, specializacija, kvalifikacija, universitetinės studijos.

Įvadas

Naujos ekonomikos aplinka finansų specialisto profesinėje veikloje nuolatos pareikalauja to, kas buvo nežinoma vakar, arba to, kas nesuprantama iki šiol. Pokyčiai sunkiai nuspėjami ir atpažįstami, kadangi juos skatina informacijos, technikos ir technologijų modernizacija. Tenka pripažinti, kad finansų specialisto užimtumo didinimas įmanomas tik dėl nuolatinio mokymosi. Tai neabejotinai reiškia, kad įgyta studijų metu kvalifikacija turės būti kūrybiškai taikoma naujose veiklos sąlygose. Žinių ekonomika reikalauja ne tik atitinkamų žinių, bet ir asmeninių gebėjimų. Kokius žinių ir gebėjimų reikia įgyti finansų srities specialistams, kurie dirbs nuolatos kintančioje rinkos aplinkoje, labiausiai turėtų rūpėti universitetinių finansų studijų organizatoriams. Labai svarbu, kad studijų organizatoriai, sudarydami finansų studijų programas, įvertintų rinkos poreikius ir pačių studijuojančių pageidavimus, sudarydami sąlygas formuoti individualų profesinių kompetencijų krepšelį.

Šio **straipsnio tikslas** – įvertinti finansų specialisto profesinės kompetencijos formavimą universitetinėse studijose holistiniu požiūriu.

Tikslui pasiekti **keliama uždaviniai:**

1. Išanalizuoti Lietuvoje ir užsienyje atliktus finansų specialistų profesinės kompetencijos formavimo universitetinėse studijose tyrimus.
2. Atskleisti Lietuvos universitetuose siūlomų finansų specializacijos studijų programų situaciją holistiniu aspektu.
3. Numatyti finansų studijų modernizavimo sprendimus, orientuotus į finansų specialisto bei rinkos poreikius.

Straipsnio objektas – finansų specialisto profesinių kompetencijų formavimas universitetinėse studijose.

Analizuojant atliktus mokslinius tyrimus apie formaliąsias finansų specialistų studijas nustatyta, kad panašaus pobūdžio tyrimų Lietuvoje beveik nėra. Galima aptikti Lietuvos autorių darbų apie pavienes finansų srities profesijas – buhalterio ar auditoriaus veiklą.

Šiame straipsnyje finansų specialistų profesinių kompetencijų formavimas analizuojamas holistiniu požiūriu. Užsienio kontekste tyrimai, susiję su finansų specialistų rengimu, yra gana populiarūs, taikomi skirtingi metodai ir tyrimo tikslai (žr. 1 lentelę).

Vertinant atliktus mokslinius tyrimus apie finansų specialistų studijas, matyti, kad mokslininkai analizuoja mokymo programų subalansuotumo, specializacijų išgryninimo, finansų žinių perteikimo klausimus. Tai taip pat aktualu ir rengiant finansų specialistus Lietuvos universitetuose, tačiau mūsų šalyje panašių tyrimų kol kas atliekama labai mažai. Moksliniai tyrimai, tiesiogiai susiję su finansų specialisto kompetencijų formavimu, galėtų būti labai reikšmingi modernizuojant finansų specializacijų programas universitetinėse studijose.

Finansų specialistų rengimo kokybės neįmanoma pasiekti esant ribotai valstybės, darbdavių bei universiteto sąveikai. Paskutiniaisiais metais ši sąveika tapo gerokai efektyvesnė (rengiami profesinio rengimo standartai, nors kai kurių studijų programų reglamentu nėra ir iki šiol).

Mokslinėje literatūroje pateikiamų finansų studijų tyrimų apibendrinimas

Šaltinis, tyrimų metodas	Tyrimų rezultatai
Porter, McKibbin, (1988), eksperimentas, anketinė apklausa.	Tyrė verslo mokymo programų subalansuotumą tarp bendrųjų ir specializacijos žinių. Siūlė didesnio mokymo programų pasirinkimo galimybes. Tyrimo rezultatai panaudoti Amerikos koledžų ir Verslo mokyklų asociacijos mokymo programų standartų koregavimui.
Kwok, (1994), anketavimas.	Nagrinėjo penkių regionų aukštasias mokyklas. Tyrė dviejų finansų programų internacionalizavimą ir specializavimą, įtraukiant į verslo studijas tarptautinių finansų žinias, išskiriant tarptautinių finansų specializaciją. Ribotumas, kad tyrė tik dvi studijų programas.
Steiner, Wells, (2000), integruoto mokymo finansų programose taikymas.	Integravo finansų ir marketingo žinias mokymo programose, realizavo visa tai per projektus ir simuliatyvinį mokymą universitetinėse studijose trimis etapais. Išskyrė atvejus ir projektus, kurie efektyvina studentų žinių įsisavinimą.
Barchan, (2000), atlikta anketinė apklausa praėjus trims mėnesiams po finansų seminario darbuotojams ir darbdaviams.	Tyrinėjo darbuotojų finansines žinias, ryšį tarp finansinių žinių, asmeninių gebėjimų ir finansinės gerovės. Išryškino subjektyvųjį ir objektyvųjį finansinės gerovės aspektą individo gyvenime. Tyrimo rezultatai buvo panaudoti kuriant finansų studijų programas, kurios orientuotos į asmeninių finansų valdymą.
Borokhovich, Chung, (2000), atlikta <i>content</i> duomenų analizė vertinant doktorantų mokslines publikacijas.	Ištyrė septynias doktorantūros finansų studijų programas 78 akademinėse institucijose, analizavo studentų mokslinės veiklos produktyvumą. Nustatė, kad patys svarbiausi darbai pateikiami paskutiniaisiais studijų metais, kadangi tiesiogiai veikia disertacijos rašymo evoliucija.
Gilbert, (2001), funkcinė analizė.	Tyrė komercinius bankus, investicines ir draudimo bendroves per paslaugų teikimo pokyčių aspektą. Nustatė, kad finansinių paslaugų evoliucija suteikia impulsą finansų mokymo programų modernizavimui, išryškinant funkcinį / vertę kuriantį požiūrį, kuris nukreiptas į nuoseklų žinių perteikimą.
McWilliams, Pantalone, (2001), anketinė apklausa.	Analizavo laisvai pasirenkamų disciplinų ir privalomų disciplinų sudėtį verslo programose. Apklausė 800 darbdavių, kurie priima į darbą finansų specialistus. Nustatė, kad finansų studijų pagrindas yra apskaita, išskyrė privalomus ir pasirenkamus finansų disciplinų kursus. Papildė Porter ir McKibbin rekomendacijas.
Charlton, (2001), <i>content</i> analizė, eksperimentas.	Atliktas finansų mokymo programų vertinimas. Nustatė, kad programų turinyje turi būti tematinis nuoseklumas, leidžiantis tam tikrą žinių dubliavimą ir integravimą, dėstytojui palikta kūrybiškumo laisvė savarankiškus praktinius darbus atlikti tik naudojant realios įmonės duomenis, skatinti studentus naudotis išoriniais šaltiniais. Sukūrė finansų mokymo programą ir empiriškai patikrino jos efektyvumą.
Saraoglu, Yobaccio, Jouton, (2000), taikė sistemos pokyčių metodologiją.	Analizavo finansų mokymą kintančioje aplinkoje, kūrė mokymo metodiką, kuri paremta praktine veikla bei skirtingų žinių integravimu priimant efektyvius finansų valdymo sprendimus imitacinėje aplinkoje.
Schug, Clow, (2002), anketinė baigiamųjų kursų studentų apklausa.	Vertino studentų nekilnojamo turto valdymo, gyvybės draudimo žinias. Nustatė, kad labiausiai stinga asmeninių finansų valdymo žinių, kurios yra reikšmingos ateities gerovei.
Adomaitienė, (2002), atliko Lietuvos verslo įmonių, personalo vadybininkų bei studentų anketinę apklausą.	Atsitiktinių pavyzdžių atrankos būdu parinktos įmonės per internetinius ir kt. įmonių katalogus. Studentų imtis nustatyta naudojant daugiaetapį imties radimo metodą, kai tiriamoji visuma suskaidoma į grupes ir išskiriami kiekvienos grupės tiriamieji. Išskyrė mokymo kokybės rodiklius, nustatė rinkos poreikių neatitikimą ekonomikos ir vadybos studijų programose, nurodė situacijos gerinimo sprendimus.
Hogarth, Hilgrt, (2002), testavimas, anketinė apklausa.	Finansinio tarpininkavimo paslaugų vartotojų finansinių žinių raštingumo tyrimas. Respondentai pagal testavimo rezultatus suskirstyti į dvi grupes, lyginant atsakymų duomenis nustatyti efektyviausi mokymo būdai perteikiant finansų žinias ne finansų specialistams.
Levišauskaitė, Rudytė, (2005), dokumentų turinio analizė	Finansų specialistų Lietuvos rinkoje darbo pasiūlos skelbimų turinio kiekybinė ir kokybinė analizė. Atskleistas finansų specialistų poreikis bei rinkos reikalaujamų profesinių kompetencijų turinys ir kokybė darbo rinkos aspektu.

Instituciniame kontekste specialistų rengimo sistemą sudaro profesinės ir aukštesniosios mokyklos, kolegijos, universitetai, tęstiniai mokymo kursai, mokymo centrai ir pan. Mokymosi tęstinumo požiūriu specialistų rengimo struktūra yra šiuolaikiškos struktūros, kurios analogai veikia ES šalyse. Universitetuose veikia binarinė studijų sistema. Paskutiniu metu padidėjo studijų tęstinumas, išaugo aukštesnio lygmens mokymo įstaigų pasitikėjimas žemesnėmis tam, kad baigę kolegijas absolventai galėtų tęsti studijas universitete. Reikšminga universitetų modernumo sąlyga yra ta, kad studijų programų turinys turi atitikti

ne šiandienos, bet mažiausiai 5–8 metų ateities poreikius (Želvyš, 2003).

Kuriant tyrimo metodologiją remtasi analogiškais užsienyje atliktais tyrimais. Finansų specialistų rengimo ir realios veiklos suderinamumo sprendimai grindžiami Lietuvoje atlikto taikomojo tyrimo rezultatais.

Universitetinių finansų studijų programų tyrimo metodologija

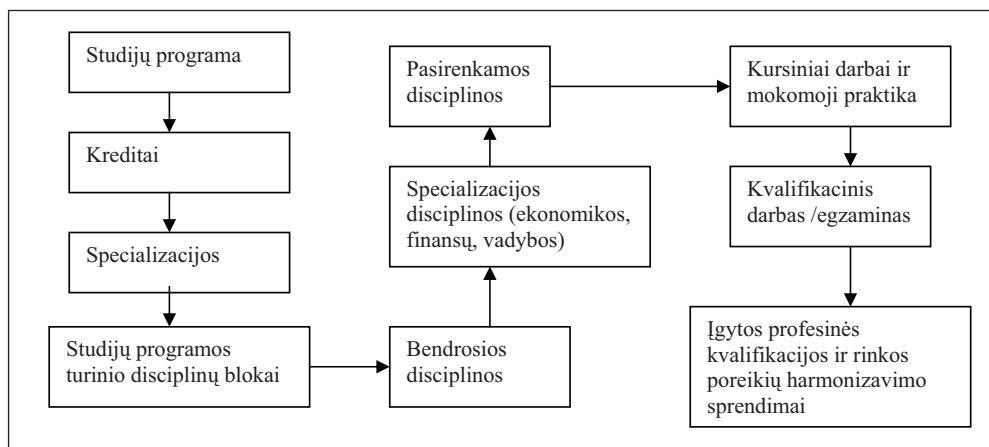
Studijų programų tyrimui ir finansų srities specialistams keliamiems reikalavimams nustatyti atlik-

ti pasirinkta dokumentų turinio analizė. Šio metodo esmė yra ta, kad teksto ar kito dokumento struktūroje išskiriami ir apibrėžiami statistinio stebėjimo vienetai, kurie užkoduojami ir perkeliama į teksto analizės matricą. Taip užfiksuojami dominančių struktūrinių vienetų dažnumai, kurie vėliau ištiriami statistiškai (Merkys, 1995). Dokumentų turinio analizės pagrindas yra išskirti dokumento tekste tam tikrus prasminius vienetus, tada skaičiuoti jų vartojimo dažnį, tirti įvairių tekstų elementų ryšius tiek vieno su kitu, tiek su visa informacijos apimtimi (Tidikis, 2003). Vienas iš žinių ekonomikos bruožų yra finansų veiklos situacijų įvairovė, todėl universitetinėse studijose svarbus tampa gebėjimų perkėlimas į naujas veiklos situacijas, o tai inicijuoja akademinį disciplinų integravimą (Rudytė, 2004). Taip finansų studijų programų tyrimo metodologijoje atsiranda tarpdisciplininio ryšio nustatymas. Atskirai analizuojamos bendrosios, vadybos, ekonomikos ir finansų disciplinos. S. Oter ir R. Barnet tyrė specialistų rengimą universitetuose, kur nustatė, kad universitetinę kvalifikaciją įgijusio specialisto veikla yra sunkiai numatoma, labiau lemiamą kompleksinių situacijų, kuriuose nėra tiesioginio sprendimo paremta įgytomis žiniomis ir gebėjimais (Otter, 1992). Todėl kompetentingas profesionalas pats turi surasti veiklos metodus, siekdamas priimti tinkamą sprendimą, kadangi veiklos situacijos yra veikiamos aplinkos pokyčių, vadinasi, neišvengiamai kyla nuolatinės profesionalizacijos poreikis (Barnet, 1999). Universitetinių studijų programose dalyvaujantiems dirbantiems finansų specialistams aktualus išlieka individualaus finansų disciplinų žinių portfelio formavimas.

Dokumentų turinio analizės metodas turi privalumų ir trūkumų (Kardelis, 2003; Tidikis, 2003). Privalumas yra tai kad: 1) ši analizė ne tokia subjektyvi ir šališka kaip kokybinė analizė, kadangi nagrinėjami dokumentų duomenys, o ne žmonių nuomonės; 2) leidžia dirbti su didžiuliu tekstų masyvu ir aiškia struktūra; 3) pakankamas nagrinėjamų dokumentų reprezentatyvumas. Šios analizės trūkumai yra tai, kad: 1)

nėra mokliškai pagrįstų tikslių skaičiavimo vienetų (indikatorių) ir jų atrankos kriterijų; 2) pasirinktas indikatorius, pavyzdžiui žodis, gali būti atskirų autorių skirtingai supastas, jam suteikiama įvairi prasmė; 3) ne visada reikalingi dokumentai prieinami, kai kurie, pasibaigus laikymo terminui, sunaikinami.

Internetiniuose universitetų portaluose pateikiama informacija, buvo panaudota kaip duomenys finansų programų Lietuvos universitetuose tyrimui. Išanalizavus mokslinės metodologijos teoriją, finansų studijų programų vertinimui išskunami reikšminiai analizės vienetai, kuriuos siūlo R. Laužackas: studijų programos pavadinimas, studijų programos apimtis (kreditai), studijų programų turinio dalykai (disciplinos), studijų programų specializacijos (Laužackas, 1998). Šis autorius, pateikdamas profesinio ugdymo turinio struktūrizavimą, nurodo, kad turinio vyksmas visuomet turi tam tikrą nuoseklumą, kuriame galima išskirti atitinkamus etapus, žingsnius, pakopas ir pan., pažymi, kad modernūs šiuolaikiniai mokymo procesai dažniausiai organizuojami pagal *pakopinio mokymo* arba dar kitaip vadinamą *siaurėjančios specializacijos* principą, kai visas specialisto rengimo procesas suskaidomas į kelias nuoseklias mokymo pakopas, besiskiriančias viena nuo kitos mokymo turinio pločiu ir jo praktine orientacija. R. Laužackas išskiria trijų pakopų mokymo atvejį: ikiprofesinis ugdymas, profesinis ugdymas ir profesinės kvalifikacijos tobulinimas (Laužackas, 1998). Pakopinis mokymas suprantamas kaip tarpusavyje suderintų, savarankiškų, nuoseklių mokymo programų seka, leidžianti besimokantiems įgyti skirtingo lygmens kvalifikacijas arba kvalifikacinius laipsnius tam tikroje pažinimo ar veiklos srityje. Grindžiamojo mokymo pakopoje plačių bendramokslinių žinių pagrindu organizuotas specialistų rengimas teikia bendrąsias žinias ir mokėjimus, šios žinios vaidina svarbų vaidmenį tolesniam studijų tęstinumui. Antrojoje pakopoje mokymas siaurinamas iki plačių profesinių laukų arba giminingų specialybių lygio, o trečioje – iki konkrečios specialybės.

1 pav. Universitetinių programų finansų specializacijos studijų tyrimo etapai

Išryškėjant aukštojo mokslo masiškėjimo fenomenui, modernizuojant aukštojo mokslo tikslus, siekiant plėtoti kompetenciją ir modernizuoti ugdymo turinį pastebimas ryšys su verslo aplinkos poreikiais. V. Šveikauskas tyrinėja tradicinių ir modernių aukštojo mokslo bruožų sąveiką bakalauro studijose. Jis pažymi, kad verslo studijose pradėtos formuoti rinkos ekonomikos filosofijos, atitinkančios pasaulyje vyraujančias tendencijas, pagrindu (Šveikauskas, 2000). Verslo programos, kaip pavidurinio ugdymo dalis, skirstomos į ikiteracinio ir teracinio lygmens programas 1) ikiteracinio lygmens programos nesiekias bakalauro lygmens studijų ir skiriamos profesinei verslo kvalifikacijai (pavyzdžiui, ekonomika) įgyti; 2) teracinio lygmens verslo programos skiriamos bakalauro kvalifikaciniam laipsniui ir aukštesniems laipsniams įgyti (Lepaitė, 2003). Šiame straipsnyje ikiteracinio ir teracinio lygmens programos įvardijamos kaip universitetinių studijų lygmens programos, kurių rezultatas yra įgyta profesinė finansų specializacijos kvalifikacija (Rudytė, 2004).

Verslo studijų programos, pradėtos įgyvendinti Lietuvoje prieš penkiolika metų, nėra pagrįstos programų sudarymo ir jų lygio vertinimo metodologijų požiūriu. Kadangi tarptautiniai standartizuoti švietimo klasifikatoriai (ISCED, ISCO) nenurodo tikslų programų lygio vertinimo reikalavimų, tai verslo programos, dėl verslo pasaulio poreikių yra orientuojamos į kompetencijos plėtojimą skirtinguose studijų lygiuose. Lietuvos verslo programos apibūdinamos kaip lanksčios ir imlios edukacinėms naujovėms, sudarančios palankias sąlygas pagrįsti jų vertinimo metodologiją (Lepaitė, 2003), akcentuojančią profesinę kompetenciją ir jos plėtojimo tikslą.

Pasaulinės globalizacijos procesas vis labiau apima visas gyvenimo sritis, tarp jų ir švietimo sistemą. Šio proceso poveikis ypač akivaizdus ugdymo programose, realizuojamose įvairiose švietimo sistemos grandyse. Šiose programose vis labiau pradedama pabrėžti kompetencijos plėtojimo problema (Rudytė, Rakevičienė, 2004). Pastaraisiais metais parengti svarbūs Europos švietimo plėtotę apibūžiantys dokumentai – baltieji puslapiai „Vystymas, konkurencingumas, užimtumas“ ir „Mokymas ir mokymasis. Besimokančios visuomenės link“ – (1996) atspindi šiuolaikines profesinio rengimo tendencijas pasaulyje, kurios priklauso nuo globalioje rinkoje ir organizacijoje vykstančių pokyčių.

Atliekant universitetinių finansų programų analizę (žr. 1 paveikslą) pirmiausia pradedamos analizuoti studijų programos, kuriose yra suteikiama finansų specializacija (Čepinskis, Rudytė, 2005). Kiekviena studijų programa gali būti matuojama kreditu, skirtu

konkrečioms disciplinoms, skaičiumi, arba naudojami santykiniai dydžiai.

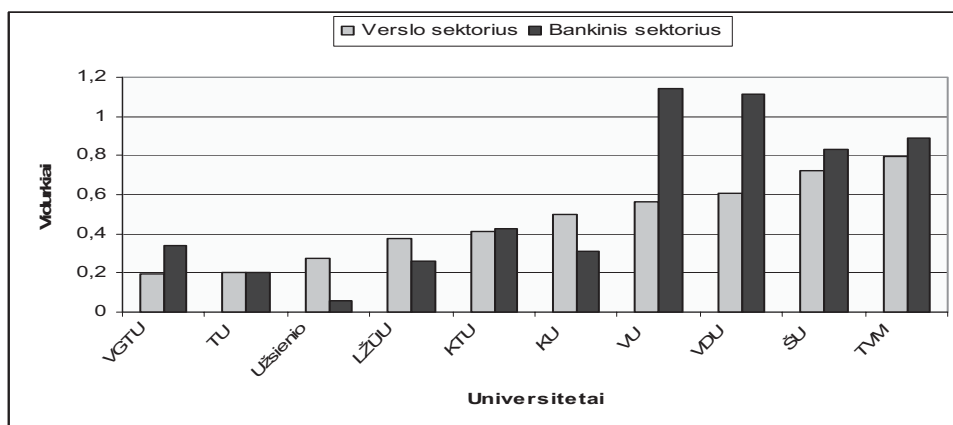
Analizuojant studijų programų disciplinų blokus, galima išskirti bendrųjų disciplinų bloką, specializacijos disciplinų bloką, pasirenkamų disciplinų bloką, bei praktinio mokymo ir kvalifikacijos suteikimo blokus. Studijų proceso metu rengiami kursiniai darbai ir mokomoji praktika grindžiami atitinkamų finansų specialisto įgūdžių formavimu. Vykdomas kvalifikacinis vertinimas ir suteikiama atitinkama finansų specializacija išlaikius kvalifikacinius egzaminus arba parašius baigiamąjį darbą.

Universitetinių finansų studijų organizacinės struktūros ir programos: situacijos ir vykstančių pokyčių vertinimas

Vertinant darbdavių pozicijas universitetinės finansų kvalifikacijos požiūriu buvo atlikta anketinė apklausa, kurioje darbdaviai vertino universitetus, pagal tai, kokio universiteto absolventą pirmiausia priimtų į darbą, esant pasirinkimo galimybei (Levišauskaitė, Rudytė, 2005). Buvo išskirtos finansinio tarpininkavimo ir verslo sektoriaus darbdavių nuomonės, kurios pateikiamos 2 paveiksle.

Prioritetine tvarka darbdaviai išskyrė tris universitetus, todėl rezultatai interpretuojami pagal vidutinės atsakymų reikšmes. Matyti, kad darbdavių nuomonės skirtinguose sektoriuose nesutampa vertinant finansų specialistų paruošimą rinkos veiklai. Finansinio tarpininkavimo sektorius teikia prioritetus Vilniaus ir Vytauto Didžiojo universiteto absolventams, nors pakankamai aukštai vertina ir Tarptautinės verslo mokyklos bei Šiaulių universiteto absolventų kvalifikaciją. Verslo sektoriaus darbdaviai prioritetus teikia Tarptautinės verslo mokyklos bei Šiaulių universiteto absolventams, nors pakankamai aukštai vertina ir Vytauto Didžiojo universiteto bei Vilniaus universiteto absolventus.

Siekiant giliau analizuoti finansų specialistų rengimo situaciją svarbu atskleisti ir pačių universitetų vaidmenį teikiant profesines kvalifikacijas. Analizei buvo atrinkti tie Lietuvos universitetai, kuriuose ruošiami finansinių profesijų specializacijų specialistai. Tyrimas darytas 2006–2007 metais. Duomenys apie finansų studijų programas pateikiami universitetų internetiniuose puslapiuose. Nustatyta, kad finansų specialistai yra rengiami Vilniaus universitete (VU), Vilniaus Gedimino technikos universitete (VGTU), Kauno Vytauto Didžiojo universitete (VDU), Kauno technologijos universitete (KTU), Šiaulių universitete (ŠU), Lietuvos žemės ūkio universitete (LŽŪU), Klaipėdos universitete (KU) ir ISM Vadybos ir ekonomikos universitete.

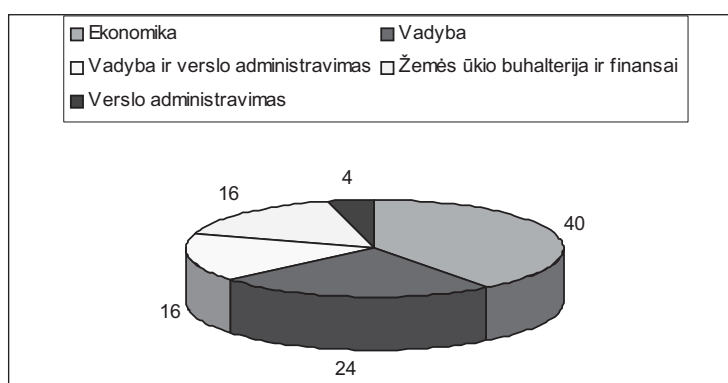

2 pav. Darbdavių nuomonių pasiskirstymas pagal specialistų paruošimą universitetuose (procentinis respondentų atsakymų pasiskirstymas)

Universitetų portaluose pateikta informacija apie programas, specializacijas, dėstomas disciplinas bei joms skirtus kreditus buvo panaudota duomenų matricai sudaryti. Studijų programos buvo analizuojamos skirtingais pjūviais: studijų programa, finansų specializacija, bendrosios, ekonominės, vadybinės ir finansinės disciplinos, pasirenkamos ir privalomos disciplinos. Apie dėstomų disciplinų kreditus informacijos nepateikia Klaipėdos universitetas (laukia oficialaus programos patvirtinimo) ir ISM Vadybos ir ekonomikos universitetas (nors dėstomų disciplinų schema yra), todėl jų duomenys neanalizuojami. Tyrimo dalyvavo šeši Lietuvos universitetai: VU, VGTU, VDU, KTU, ŠU, LŽŪU. Šiuose universitetuose veikia pakopinė studijų programa: bakalauro, magistrantūros ir doktorantūros studijų lygiai, bei profesinės studijos. Nustatyta, kad nei vienas Lietuvos universitetas nesiūlo profesinių finansų specializacijos studijų. Kadangi šiame straipsnyje yra atliekamas profesinė veikla užsiimančių finansų specialistų profesinės kompetencijos vertinimas, analizėje yra atsiribojama nuo trečiosios pakopos studijų, kurios labiau orientuotos į mokslinę tiriamąją veiklą. Praktinės veiklos kontekste analizuojami finansų studijų organizavimo formų bei pateikiamo studijų programos turinio aspektai, kurie taip pat yra svarbūs vertinant formalųjį finansų specialisto profesinės kompetencijos formavimo aspektą.

Formalusis finansų specialisto profesinių kompetencijų formavimo Lietuvos universitetuose aspektas

Finansų specialistai yra rengiami ekonomikos, vadybos, vadybos ir verslo administravimo, verslo administravimo ir žemės ūkio buhalterijos ir finansų universitetinėse studijų programose. 3 paveiksle pateikiamos studijų programos, kuriose yra siūlomos finansų specializacijos. Matyti, kad finansų profesijos specializacijos pasiskirsto nevienodai. Daugiausia finansų srities specializacijų yra ekonomikos studijų programoje (40 proc.) bei vadybos studijų programoje (24 proc.), kiek mažiau yra vadybos ir verslo administravimo, žemės ūkio buhalterijos ir finansų studijų programose (16 proc.), verslo administravimo studijų programoje (4 proc.). Universitetuose finansų specializacijų pasiūla yra skirtinga, tai lemia specialistų rengimo tradicijos, materialinė ir techninė bazė, rinkos poreikiai. Manytina, kad finansų specialistų ruošimo lyderiu Lietuvoje galima laikyti Vilniaus universitetą, kuris užima net 32 proc. visų siūlomų finansų specializacijų, Kauno universitetų (VDU, KTU, LŽŪU) finansų specializacijų pasiūla yra po 16 proc., VGTU 12 proc. ir ŠU 8 proc. Kadangi finansų specialistų paklausa rinkoje auga, manytina, kad siūlomų specializacijų skaičius galėtų būti išplėstas vadybos ir verslo administravimo bei verslo administravimo studijų programose.

3 pav. Universitetinės studijų programos, kuriose specialistams siūlomos finansų specializacijos.

Finansų profesijos specialistams universitetinėse studijose suteikiamos kvalifikacijos (žr. 2 lentelę) yra: vadybos bakalauras (12 proc.), vadybos magistras (8 proc.), vadybos ir verslo administravimo bakalauras (8 proc.), vadybos ir verslo administravimo magistras (12 proc.), verslo administravimo bakalauras (4 proc.), ekonomikos bakalauras (24 proc.), ekonomikos magistras (16 proc.), ŽŪ buhalterinės apskaitos ir finansų bakalauras (4 proc.), ŽŪ buhalterinės apskaitos ir finansų magistras (12 proc.). Įvardintose universitetinėse kvalifikacijose yra siūlomos smulkesnės finansų profesinės specializacijos: finansai (16 proc.), finansų vadyba, finansų inžinerija, finansai ir bankininkystė, bankininkystė, buhalterinė apskaita ir auditas, draudimo vadyba (po 8 proc.), finansų valdymas, įstaigų finansų valdymas, verslo ad-

ministravimas, finansai ir bankininkystė, ekonomika, apskaita, apskaita ir auditas, buhalterinė apskaita ir finansai, apskaita ir finansai (po 4 proc.).

Finansų profesijos specializacijų struktūra bakalauro ir magistro studijų programose yra panaši: bakalauro studijose rengiama 52 proc., o magistrantūros studijų programose – 48 proc. visų siūlomų specializacijų. Tai parodo, kad organizuojant magistrantūros studijas universitetuose yra užtikrinamas finansų specialistų rengimo tęstinumas. Atlikus studijų programų tyrimą, nustatyta, kad universitetai apsiriboja tradicinėmis finansų specialistų rengimo formomis bakalauro ir magistro lygiu, nepasitelkia profesinių bei nuotolinių studijų. Profesinių studijų trukmė tik vieneri metai – tai pakankamas laikas įgyti gretutinę finansų specializaciją o nuotolinės studijos leistų kelti kvalifikaciją specialistui neatsitraukiant iš darbo vietos.

2 lentelė

Finansų profesijos specialistams suteikiamos kvalifikacijos ir specializacijos

Kvalifikacijos pavadinimas	%	Specializacijos pavadinimas	%
Vadybos bakalauras	12	Finansų valdymas	4
Vadybos magistras	8	Finansų vadyba	8
Vadybos ir verslo administravimo bakalauras	8	Įstaigų finansų valdymas	4
Vadybos ir verslo administravimo magistras	12	Finansų inžinerija	8
Verslo administravimo bakalauras	4	Verslo administravimas	4
Ekonomikos bakalauras	24	Finansai ir bankininkystė	4
Ekonomikos magistras	16	Ekonomika	4
ŽŪ buhalterinės apskaitos ir finansų bakalauras	4	Apskaita	4
ŽŪ buhalterinės apskaitos ir finansų magistras	12	Finansai	16
Viso:	100	Finansai ir bankininkystė	8
		Bankininkystė	8
		Buhalterinė apskaita ir auditas	8
		Draudimo vadyba	8
		Apskaita ir auditas	4
		Buhalterinė apskaita ir finansai	4
		Apskaita ir finansai	4
		Viso:	100

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad finansų specialistai yra rengiami penkiose universitetinėse studijų programose: ekonomikos, vadybos, vadybos ir verslo administravimo, verslo administravimo ir žemės ūkio buhalterijos ir finansų. Finansų specializacijų pasiskirstymas bakalauro ir magistro studijose rodo specialistų rengimo tęstinumo užtikrinimą. Siūlomų specializacijų gausa finansų profesijoje susijusi su darbdavių keliamais reikalavimais specialistų veiklai, tačiau studijų trukmė ir forma iki galo netenkina nei darbdavių, nei finansų specialistų.

Finansų specialistų rengimas profesinės kompetencijos turinio požiūriu.

Universitetinėse finansų bakalauro ir magistrantūros studijose dėstomas disciplinas galima skirstyti

į bendrąsias, vadybos, ekonomikos ir finansų disciplinas. Finansų studijų programos disciplinų vertinimas gali būti atliktas dviem pjūviais: 1) privalomos ir laisvai pasirenkamos disciplinos; 2) bendrosios disciplinos ir specializacijos disciplinos. Tačiau remiantis analogiškais anksčiau atliktais moksliniais tyrimais, manytina, kad svarbu yra vertinti ir specialistų praktinį mokymą bei kvalifikacinį vertinimą (kvalifikacinis darbas arba egzaminas).

Bakalauro studijose siūloma 13 finansų profesijos specializacijų, kuriose disciplinų pasiskirstymas yra smarkiai diferencijuojamas. Privalomųjų disciplinų ir laisvai pasirenkamų disciplinų santykis rodo, kiek finansų specialisto profesinių žinių kompetencijos portfelio formavimą gali lemti studentas. Didžiausia pasirinkimo laisvė studentui yra suteikia-

ma Vilniaus universitete, kur pasirenkamosios disciplinos bendrame kreditų krepšelyje sudaro 25,6 proc. Kitų universitetų studijų programos yra ne taip linkusios keistis formuojant profesinių žinių kompetencijos portfelį: LŽŪU – 13,12 proc., ŠU – 10 proc., VDU – 6,25 proc., KTU – 5 proc., VGTU – 5 proc. Įvertinus universitetų teikiamas studentams pasirinkimo galimybes, matyti, kad organizuojant finansų studijas derėtų labiau atsižvelgti į studentų poreikius, nes pasirenkamosios disciplinos yra svarbios formuojant finansų specializacijos profesinių žinių krepšelį. Dieninių studijų studentai dažniausiai dar nežino, kokios srities žinių prireiks dirbant rinkoje, tačiau vakarinio ir neakivaizdinio skyriaus studentams tai ypač aktu, nes jie tiksliai žino, ko reikia konkrečiai finansų veiklos sričiai. Tai aktuali problema, nes universitetinės finansų studijų programos nepakankamai greitai reaguoja į rinkos poreikius, susijusius su finansų specialistų profesinėmis žiniomis.

Vertinant bendrųjų disciplinų situaciją universitetinėse bakalauro lygio studijose galima pastebėti, kad jų procentinis santykis su kitomis disciplinomis labai skirtingas, nevienodas yra ir vadybos, ekonomikos bei finansų disciplinų santykis. Išimtį sudaro Vytauto Didžiojo universiteto siūloma ekonomikos bei verslo administravimo specializacija, kurinėra finansų specializacija, tačiau bendrame studijų programos krepšelyje finansinių disciplinų svoris tik nežymiai skiriasi (ekonomikos specializacijai – 13,2 proc.; verslo vadybos specializacijai – 14 proc.) nuo kai kurių finansų specializacijos programų Vilniaus universitete (draudimo vadyba – 12,3 proc.), VGTU (įstaigų finansų valdymas – 11 proc., finansų valdymas – 15,4 proc.) ir ŠU (finansai ir bankininkystė – 15 proc.). Lyginant finansų studijų programas, kurios yra labiau orientuojamos į verslo sektoriaus finansų specialistų parengimą, matyti, kad finansų disciplinos bendrame programos krepšelyje sudaro 19,2–29 procentus. Išskirtinai mažai dėmesio finansų disciplinoms skiriama VGTU finansų valdymo specializacijoje (15,4 proc.), kurios pavadinimas aiškiai parodo, kad tai skirta verslo sektoriaus finansų specialistams. Ypač didelis dėmesys finansų disciplinoms skiriamas LŽŪU buhalterinės apskaitos ir finansų (29 proc.), bei VU finansų (20 proc.) specializacijose.

Analizuojant finansų specializacijos programų bendrąsias disciplinas matyti, kad jų svoris bendrame disciplinų krepšelyje svyruoja tarp 9,9–30,8 proc. Daugiausia bendrųjų disciplinų išklausa LŽŪU buhalterinės apskaitos ir finansų specializacijoje (30,8 proc.), VGTU įstaigų finansų valdymo (31,7 proc.) finansų valdymo (28,7 proc.) siūlomose specializacijose, ŠU finansų ir bankininkystės (27,1 proc.) specializacijoje, KTU finansų vadybos (23,3 proc.), apskaitos bei finansų (po 23 proc.) specializacijose. Mažiausiai

bendrųjų disciplinų yra siūloma VDU bei VU parengtose specializacijose.

Ekonomikos disciplinos bendrame disciplinų krepšelyje taip pat pasiskirsto labai netolygiai, jų intervalas nuo 12,3 proc. iki 33,3 proc. Palyginti su vadybos disciplinomis, matyti, kad finansų specialistai universitetinėse studijose išklauso daugiau ekonominių nei vadybinių disciplinų, išskyrus tuos atvejus, kai įgyjama finansų vadybinė specializacija. Todėl galima teigti, kad ekonomikos ir vadybos disciplinų santykis programos disciplinų krepšelyje svyruoja, priklauso nuo specializacijos specifikos.

Reikšmingas momentas formuojant finansų specialisto profesines kompetencijas universitetinėse studijose yra galimybė pačiam studentui pasirinkti disciplinas. Pasirenkamųjų disciplinų daugiausiai siūlo VU finansų specializacijose 29,7–23,1 proc., o, pavyzdžiui, KTU bei VGTU finansų specializacijose – 5–5,8 proc. Nuolatos kintančioje finansų specialisto veikloje galimybių pasirinkti studijuojamas disciplinas universitetinių studijų metu plėtimas išnaudojamas nepakankamai.

Praktinio finansų specialistų mokymo santykis palyginti labai nedidelis (1,3–4,2 proc.), tačiau šioje vietoje universitetai organizuoja kursinių darbų rašymą arba mokomąją praktiką.

Nevienodai universitetuose skiriamas dėmesys ir baigiamajam darbui ar kvalifikaciniam egzaminui (1,7–9,2 proc.) Tenka pažymėti, kad VDU siūlomose specializacijose baigiamajam darbui skiriama daugiausiai reikšmės, o VU, kur laikomas kvalifikacinis egzaminas 1,7 – 2,2 proc.

Nevienodas profesinių žinių santykis studijų programose parodo, kad finansų specialistų kompetencijos, įgijus tą pačią specializaciją skirtinguose universitetuose, turinio prasme skiriasi. Todėl finansų specialistai, įgiję kvalifikacijas skirtinguose universitetuose, dirbdami viename kolektyve, didina konkurencinį organizacijos pranašumą rinkoje. Kita vertus, skirtingas profesinių žinių įgijimas turinio prasme, gali apsunkinti universiteto absolvento pirminę adaptaciją rinkoje.

Magistro studijose siūloma 10 finansų profesijos specializacijų: finansai (VU, LŽŪU), bankininkystė, apskaita ir auditas, draudimo vadyba, finansai ir bankininkystė (VU, ŠU), finansų vadyba, buhalterinė apskaita ir finansai, finansų inžinerija. Šiose studijose taip pati galima išskirti bendrųjų disciplinų bloką, nors jis nėra reikšmingas bendrame disciplinų krepšelyje (3,8–7,8 proc.). Kai kuriose specializacijose bendrųjų disciplinų bloko nėra. Magistro studijose svarbiausias yra finansinių disciplinų ir pasirenkamųjų disciplinų blokas. Antrojo lygio studijose poreikis laisvai pasirinkti studijuojamas disciplinas yra dar svarbesnis, nes būtent šiame universitetinių studijų lygyje yra di-

desnis studento ryšys su profesinės veiklos specifika rinkoje. Tačiau šioje situacijoje universitetai užima skirtingas pozicijas, pasirenkamoms disciplinoms skirdami nuo 9 proc. iki 33,2 proc. Daugiausia galimybių rinktis yra siūloma ŠU (33,2 proc.), LŽŪU (30 proc.), o, pavyzdžiui, VGTU pasirenkamųjų disciplinų magistro studijose nesiūlo visai.

Finansų disciplinos, kaip ir dera, užima didesnę disciplinų dalį (11–30,3 proc.), išimtis galėtų būti Šiaulių universitetas kur tik 11 proc. skiriama finansų disciplinoms, tačiau tai kompensuojama gausia pasirenkamų disciplinų dalimi.

Išskirtinė situacija yra tai, kad Vilniaus universitete magistro studijų programose rašomas kursinis darbas (draudimo vadybos specializacijoje) bei atliekama praktika finansų specializacijoje ir bankininkystės specializacijoje. Tiriamojo darbo (15,8–27,5 proc.) ir magistro darbo rašymui (11,9–27,8 proc.) skiriamas ypatingas dėmesys, nes antrojo lygio universitetinėse studijose specialistai įgyja mokslinės ir tiriamosios veiklos pagrindus. Tačiau čia taip pat išryškėja skirtingi universitetų požiūriai į šių kompetencijų formavimą. Visų disciplinų krepšelio sudėtyje magistro darbo rašymui daugiausiai dėmesio skiriama ŠU finansų ir bankininkystės specializacijoje (27,8 proc.), VGTU finansų inžinerijos specializacijoje (26,2 proc.), mažiausiai skiriama LŽŪU finansų specializacijoje (11,9 proc.), buhalterinės apskaitos ir finansų specializacijoje (12,5 proc.) Universitetinėse finansų specializacijos magistratūros studijose turinio prasme specialistai gilina profesines žinias bei formuoja mokslinio tiriamojo darbo įgūdžius. Tai labai svarbu ugdant analitinio mąstymo gebėjimus finansų veikloje. Čia taip pat pastebima tendencija, kad tos pačios specializacijos skirtinguose universitetinėse studijose suteikia skirtingas profesines kompetencijas turinio požiūriu.

Išvados

1. Finansų specialistų profesinės kompetencijos formavimas pakankamai plačiai yra analizuojamas užsienio autorių darbuose. Naudojami skirtingi tyrimo metodai ir instrumentai, siekiant atskleisti pagrindines problemas, susijusias su finansų specialisto profesinės kompetencijos turiniu ir kokybe, gaunant mokslo požiūriu reikšmingus rezultatus. Lietuvoje kol kas pasigendama išsamesnės analizės, susijusios su finansų specialistų profesinio rengimo kokybinio ir kiekybinio poreikio atskleidimu.
2. Lietuvos universitetai, rengiantys finansų specializacijos specialistus, dirba skirtingose studijų programose: ekonomika, vadyba, vadyba ir verslo organizavimas, žemės ūkio buhalterija ir finansai, verslo administravimas. Daugiau-

siai finansų srities specializacijų yra ekonomikos bei vadybos studijų programose. Rengiant finansų specialistus yra užtikrinamas mokymosi tęstinumas aukštesnio lygio universitetinėse studijose. Siūlomų specializacijų gausa susijusi su darbdavių keliamais reikalavimais, tačiau studijų trukmė ir forma galėtų būti koreguojama atsižvelgiant į rinkos ir finansų specialistų pageidavimus. Nevienodas profesinių žinių santykis studijų programose parodo, kad finansų specialistų kompetencijos, įgijus tą pačią specializaciją skirtinguose universitetuose, turinio prasme skiriasi. Antrojo lygio universitetinėse gilinamosiose studijose svarbiausi išlieka finansų disciplinų ir pasirenkamųjų disciplinų blokai.

3. Formalusis finansų specialisto profesinės kompetencijos formavimo etapas siejamas su universitetinėmis finansų studijomis, kurių metu įgyjamos veiklai reikalingos kompetencijos. Įvertinus atliktų tyrimų apibendrintus rezultatus, atsiranda galimybė formuoti sprendimus, kurie galėtų skatinti rinkos poreikių finansų specialistų kompetencijų koreliaciją su finansų studijų programomis, kurias siūlo Lietuvos universitetai. Todėl būtų tikslinga koreguoti finansų studijų programas.

Literatūra

1. Adomaitienė, R. (2002). *Ekonomistų ir vadybininkų rengimo kokybės tyrimas*. Ekonomika, Nr. 58.
2. Barchan, M. (2000). Capturing knowledge for business growth. Melcrum, Publishing Ltd. *Knowledge Management Review*, p. 12–18.
3. Barnett, R. (1999). Learning to work and working to learn. *Understanding Learning at work*. D. Band, J. Garrick (eds.). London, New York: Routledge. p. 29–44.
4. Borokhlovich, K. A. & Chung, R., (2000). *Financial research: Evidence from Recent Graduates of Doctoral Programs*. Financial Practice and Education. Spring/summer Vol. 10, p.85–92.
5. Čepinskis, J., Rudytė, D. (2005). Finansininko profesijos definicijų tyrimas Lietuvoje. *Kauno technologijos universiteto tarptautinės mokslinės konferencijos „Ekonomika ir vadyba – 2005“ pranešimų medžiaga*.
6. Charlton, W. T., (1998). Course Tracking along Professional Designations: the Chartered Financial Analyst Track. *Journal Financial practice and Education*, p. 69–81.
7. Gilbert, W., Wiliam, L., (2001). The Financial Modernization Act: new perspectives for the finance curriculum. *Financial Services Review* Vol. 10, p.197–208.
8. Hohard, J. M., Hilgert, A. M. (2002). Financial Knowledge, Experience and Learning Preferences: Preliminary Results from a New Survey on Financial Literacy. *Consumer Interest Annual*. Vol. 48, p. 46–52.

9. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Edukologija ir kiti socialiniai mokslai*. JU-DEX leidykla. Kaunas..
10. Kwok Chuck, C. Y. (1994). *An Empirical Study on Finance Curriculum Internationalization. Financial practice and education*, fall/winte, p. 35–46.
11. Laužackas, R. Objektyviojo ir subjektyviojo profesijos aspektų sąveika profesiniame ugdyme. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos* 1998. Nr. 1. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
12. Lepaitė, D. (2003). *Kompetencijų plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija*. Monografija. Kaunas: Technologija.
13. Levišauskaitė, K., Rudytė, D., (2005). Rinkos reikalavimai finansininko kompetencijai žinių ekonomikoje. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. Kaunas: VDU, Nr. 32, p. 111–126.
14. McWilliams, V. B.,Pantalone, C. C., (1994). Structuring the Finance Curriculum: A Survey. *Financial practice and education*, spring/summer. p. 37–43.
15. Merkys G., (1995). *Pedagoginio tyrimo metodologijos pradmenys*. Šiauliai.
16. Otter, S., (1992). Competence or competencies? Holism or vocationalism in higher education? *The New Academic*. Vol. 1.3. p. 6–8.
17. Porter, L. W., McKibbin, L. E.(1988). *Management education and development: drift or thrust into the 21 st century?* New York: McGraw –Hill.
18. Rudytė, D. (2004). Aukštųjų neuniversitetinių finansų studijų programų konstravimo ypatumai. *Nevalstybinės kolegijos – aukštojo mokslo metamorfozė: konferencijos medžiaga*. Šiaulių krašto vadybos, teisės ir kalbų kolegija.
19. Rudytė, D., Rakevičienė, J. (2004). Finansų studijų programos plėtojančios profesinę kompetenciją. *Sepintoji respublikinė doktorantų ir magistrantų mokslinė konferencija. Lietuva ant ES slenksčio: nauji iššūkiai ekonomikai ir vadybai*, Vytauto Didžiojo universitetas. Kaunas.
20. Saraoglu, H., Yobaccio, E., Louton, D., (2000). Teaching Dynamic Processes in Finance: How Can We Prepare Students for an Age of Rapid and Continual change? *Financial Practice and Education*, Fall / Winter. p. 231–240.
21. Schug, M. C., Clow, J., (2002). Is It Time fir Social Studies to Be Financially Fit? *The Social studies*, p. 180–182.
22. Steiner, T. L., Wells, R. J., (2000). Integration of Business Curriculum: The Case of Finance and Marketing in MBA Program. *Financial practice and education*. p. 148–159.
23. Švetkauskas, V. (2000). *Tradicinių ir modernių aukštojo mokslo bruožų sąveika realizuojant visuomenės sveikatos bakalauro studijų sistemą*. (Daktaro disertacija. Kauno technologijos universitetas, 2000).
24. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universitetas: Vilnius
25. Želvys, R., Būdienė, V., Zabulionis, A., (2003). *Švietimo politika ir monitoringas. Švietimo studijos*, Vilnius.

Kristina Levišauskaitė, Dalia Rudytė

Acquisition of Professional Competences of Financial Specialist During University Studies

Summary

The required competencies are acquired during the studies of finance at university, so these studies can be treated as the formal phase of finance competencies development. The researches of foreign authors in this field give a possibility to assess the quality of preparation of financial specialists and it's accordance to the market needs in more details. This article analyzes how finance studies' programs are created in Lithuanian universities on the ground of economic, management and accounting knowledge. The assessment of finance specialists and market needs is not taken into consideration properly in the process of finance programs' formation. The results of this research give some assumptions about the modernization of studies programs considering meeting different requirements in university studies.

Development of professional competences of financial specialists is subjected to in-depth analysis in works by foreign authors. Different research methods and instruments are applied in an effort to identify the key problems related with the content and quality of professional competences of financial specialists and receive results carrying scientific weight. Meanwhile, Lithuania still lacks thorough analysis of the quantity and quality of the need for the

training of financial specialists.

Lithuanian universities training specialists of the financial specialisation work in different programmes. Training of financial specialists ensures continuous teaching in the higher level of university education. The abundance of specialisations in the financial profession responds to employers' requirements to specialist activities, however, the duration and form of education should be revised to respond to the needs of employers or specialists of finances. Different ratios of professional skills in educational programmes show that the competences of financial specialists with degrees from different universities may be different in the sense of content. Blocks of financial and optional disciplines remain the key item in the second level of university education.

The formal stage of development of professional competences of financial specialists is linked with university studies of finances, which provide competences that are necessary for further work. Based on summarised results of all research, a possibility emerges to develop solutions that could lead to closer parallel between market demands for the competences of financial specialists and financial studies offered by Lithuanian universities. Therefore, it would

be useful to revise programmes of financial education considering the recommendations listed below.

The demand of professional knowledge for finance specialist is directly dependant on the demand of knowledge competence formed by the activities of financial intermediation companies and business as well as state sectors is even more differentiated, thus it is necessary to take into account when organizing the finance studies at universities.

This problem is supposed to be easily eliminated by increasing the number of elective disciplines in the programs of finance specialization. In this way the specialist who knows what he need would have a possibility to deepend, but not to broaden his competence in the studies of either bachelor's or master's level. Key words: financial specialist, professional competence, specialization, qualification, study of university.